

Onderzoek naar tevredenheid over de keuze om leerkracht te worden

Professionele identiteitsontwikkeling bij pabo-studenten

Er is reeds eerder onderzoek gedaan naar het probleem om pabo-studenten in de opleiding en voor het beroep te *behouden*. In een studie van Meens en Bakx (2019) werd duidelijk dat de meeste studenten met intrinsieke redenen aan een lerarenopleiding beginnen, maar dat ervaringen tijdens de studie ervoor kunnen zorgen dat deze motivatie kleiner wordt. Een van de redenen dat studenten uitvallen, is bijvoorbeeld een stageperiode in het basisonderwijs die tegenviel. Tijdens een pabo-opleiding krijgen studenten namelijk – meer dan in veel andere studies – met het werkveld te maken. Studenten dienen al vanaf het eerste jaar stage te lopen en worden dus direct geconfronteerd met ervaringen in hun toekomstige beroep. Hierdoor doorlopen pabo-studenten meer dan de studenten van de meeste andere hbo-opleidingen veel transities: het starten met de opleiding, de verschillende stages gedurende jaar één tot en met vier, het afstuderen en de overstap naar de arbeidsmarkt.

Deze transities hebben invloed op de persoonlijke en professionele identiteitsontwikkeling van de pabo-student. Een goed ontwikkelde professionele identiteit bij (aankomende) leerkrachten zorgt ervoor dat het vertrouwen in hun beslissing om leerkracht te worden en hun commitment voor dit beroep groeit (Rots, Aelterman, Devos & Vlerick, 2010). Bovendien kunnen studenten met een sterke professionele identiteit beter omgaan met spanningen (ontstaan als gevolg van deze transities) die zich rondom hun professionele identiteit kunnen voordoen

(Hong, Greene & Lowery 2017; Pillen, Den Brok & Beijaard, 2013).

Doel van de studie

Over de transities en over deze identiteitsontwikkeling van pabo-studenten is nog relatief weinig bekend. Daarom is Fontys Hogeschool Kind en Educatie (FHKE) een onderzoekssamenwerking aangegaan met Tilburg Universiteit om de ontwikkeling van de pabo-studenten in het voltijds onderwijs in kaart te brengen. Het doel van dit onderzoek is om kennis te verwerven over hoe de professionele identiteit, motivatie en het zelfbeeld van de pabo-student zich ontwikkelt tijdens de verschillende transities die die studenten ondergaan (zoals het starten met een nieuwe stage en de overstap naar hun eerste baan). Enerzijds zullen resultaten nieuwe wetenschappelijke inzichten bieden die toegepast kunnen worden in het onderwijs en de begeleiding van pabo-studenten. Op basis hiervan kunnen gerichte interventies ontwikkeld worden, aansluitend bij de specifieke behoeften van elk cohort. Anderzijds bevordert het ook direct de persoonlijke en professionele identiteitsontwikkeling van de pabo-student zelf doordat deze zelf inzicht krijgt in zijn of haar eigen ontwikkeling aan de hand van persoonlijke terugkoppelingen tijdens het onderzoek. Deze persoonlijke terugkoppelingen, in de vorm van rapportages, kunnen zij gebruiken in opdrachten tijdens de studie.

Het lerarentekort in het basisonderwijs in Nederland is een hardnekkig probleem. In 2027 zal het lerarentekort in het primair onderwijs zijn opgelopen tot elfduizend fulltime banen (CBS, 2020). Dit tekort groeit, omdat leerkrachten het onderwijs verlaten vanwege het bereiken van de pensioenleeftijd en vanwege andere banen met minder werkdruk of meer doorgroeimogelijkheden. Immers, dit tekort wordt niet door de startende leerkrachten gecompenseerd. Een ander probleem is dat de instromers van de pabo-opleidingen na hun afstuderen besluiten toch geen leerkracht te worden (Rots, Aelterman & Devos, 2014) of binnen enkele jaren uitvallen (Day & Gu, 2010); na drie jaar heeft ongeveer 15% het beroep reeds verlaten (Kennisrotonde, 2020).

Evelyn Meens, Ketaki Diwan, Anne K. Reitz,
Christina Meyers en Anouke Bakx

overtuigingen, waarden en verbintenissen die studenten hebben ten aanzien van het leerkracht zijn. Deze professionele identiteit van een leraar kent twee belangrijke dimensies: zelfbeeld en motivatie (Hanna, Oostdam, Severiens & Zijlstra, 2020). Zelfbeeld gaat over de mate waarin studenten zichzelf als leerkracht zien. Motivatie representeert de ambitie om leerkracht te worden. Daarnaast is geïnventariseerd in hoeverre de studenten tevreden waren met hun loopbaankeuze om leerkracht te worden (Nauta, 2007). Tevens hebben we gekeken naar *self-efficacy*, wat ook wel eigen effectiviteit wordt genoemd (Schwarzer & Jerusalem, 1995). Eigen effectiviteit gaat over de mate waarin studenten het gevoel hebben dat ze hun taken nu en in de toekomst succesvol kunnen uitvoeren. Het gaat er dan om of ze ervan overtuigd zijn dat ze over de nodige competenties beschikken om met allerlei uitdagingen in hun leven om te gaan. Ten slotte hebben we het *persoonlijk groei-initiatief* in kaart gebracht. Dit betreft in hoeverre de student proactief bezig is met de eigen ontwikkeling en groei (Robitschek et al., 2012).

Project STRIDE

Student-Teacher **T**ransition and **I**ndividual **D**evelopment heeft als doel diepgaande inzichten te geven in de persoonlijke en professionele ontwikkeling van pabo-studenten tijdens en na de pabo. Met name ontwikkelingen in persoonlijkheid, zelfwaardering en lerarenidentiteit staan in dit onderzoek centraal. Verder wordt in het project onderzocht hoe alledaagse ervaringen (zoals emoties en gebeurtenissen) zich verhouden tot deze ontwikkelingen. Er wordt hierbij gebruik gemaakt van online vragenlijsten en mini-vragenlijstjes in een mobiele app.

Dit grootschalige onderzoeksproject is een samenwerking tussen onderzoekers van Tilburg University en Fontys Hogeschool Kind en Educatie. Het onderzoek wordt gefinancierd door een vierjarige subsidie van de call 'Healthy Lifespan' van de Herbert Simon Research School van de Universiteit van Tilburg, toegekend aan Anne Reitz en Christina Meyers.

Participanten

Aan het onderzoek dat van september 2021 tot en met maart 2023 loopt, kunnen alle pabo-studenten van de vijf pabo-locaties van Fontys Hogeschool Kind en Educatie vrijwillig meedoen tegen een kleine vergoeding. Doordat er op vier momenten (respectievelijk vijf voor het cohort dat in 2022 afstudeert) gegevens worden verzameld, kunnen we de ontwikkeling van de pabo-studenten nauwgezet volgen. In de eerste meting aan het begin van het studiejaar in september 2021 – waar dit artikel over gaat – deden 446 pabo-studenten met een gemiddelde leeftijd van 19 jaar (80% vrouw) mee.

Tabel 1. Steekproef

Jaar	Aantal	Percentage
1	265	59,4%
2	83	18,6%
3	51	11,4%
4	47	10,5%

Het onderzoek

De gemeten variabelen

Om de professionele identiteitsontwikkeling van pabo-studenten te volgen hebben we verschillende aspecten gemeten. Ten eerste hebben we *professionele identiteit* in kaart gebracht. Professionele identiteit verwijst naar de

Tabel 2. (Antwoord)schalen en voorbeeldvragen

Schaal	Voorbeeldvraag	Antwoordschaal
Professionele identiteit (zelfbeeld)	Ik zie mezelf als (toekomstig) leerkracht	1 t/m 5
Professionele identiteit (motivatie)	Ik wil graag leerkracht worden, omdat ik het leuk vind om op een basisschool te werken	1 t/m 7
Tevredenheid met loopbaankeuze	Ik voel me goed bij de keuze om leerkracht te worden	1 t/m 5
Eigen effectiviteit	Ik vertrouw erop dat ik onverwachte gebeurtenissen doeltreffend aanpak	1 t/m 5
Persoonlijk groei-initiatief	Ik werk actief aan het verbeteren van mezelf	1 t/m 6

Pabo-studenten worden direct geconfronteerd met ervaringen in hun toekomstige beroep.

Resultaten

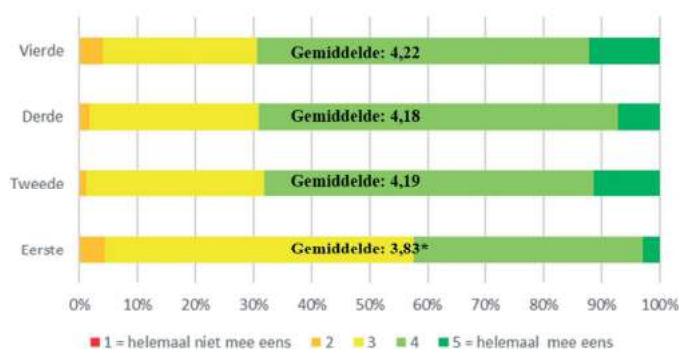
Hiera worden de gemiddelden en de frequentie van de antwoorden op de vijf beschreven variabelen in Figuur 1

tot en met Figuur 5 weergegeven. Let bij het interpreteren van de gemiddelden op de verschillende antwoordschalen (zie ook Tabel 2).

Professionele identiteit (zelfbeeld en motivatie)

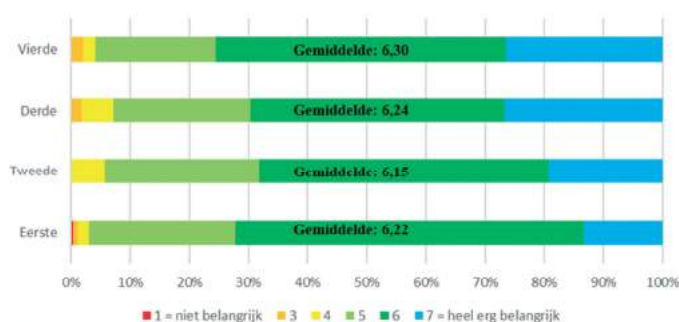
Uit de analyse bleek dat eerstejaarsstudenten een significant lager professioneel zelfbeeld hadden in vergelijking met tweede-, derde- en vierdejaarsstudenten (figuur 1). Op zich is dit volgens verwachting. Eerstejaarsstudenten zijn immers net met hun studie begonnen en moeten nog wennen aan het beeld zichzelf als leerkracht te zien, omdat ze nog nauwelijks voor de klas hebben gestaan. Overigens bestonden er geen significante verschillen tussen tweede-, derde- en vierdejaarsstudenten als het om hun professioneel zelfbeeld ging.

* = significant andere score t.o.v. de andere studiejaaren

Figuur 1. Zelfbeeld: gemiddelden en antwoordfrequenties naar studiejaar

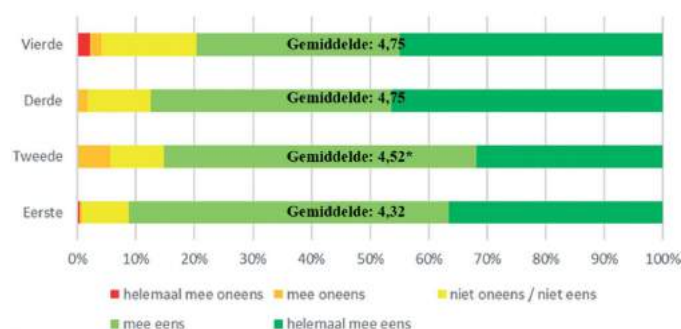
Er zat geen significant verschil tussen studenten van de verschillende jaarlagen, als het gaat om het motivatieaspect van de professionele identiteit (figuur 2). Met andere woorden: de studenten in deze steekproef hadden gemiddeld dezelfde score met betrekking tot hun motieven om leerkracht te worden. De gemiddelde score is voor alle groepen hoog (boven de 6 op een 7-puntsschaal).

Figuur 2. Motivatie: gemiddelden en antwoordfrequenties naar studiejaar

Tevredenheid met loopbaankeuze

Ook is er gekeken naar de mate van tevredenheid van studenten over hun loopbaankeuze. Daarin valt op dat tweedejaarsstudenten significant lager scoorden op tevredenheid met hun loopbaankeuze (figuur 3) dan derde- en vierdejaarsstudenten. Dat betekent dat tweedejaars ten opzichte van derde- en vierdejaars gemiddeld minder tevreden waren met hun keuze om leerkracht te worden.

* = significant andere score t.o.v. de andere studiejaaren

Figuur 3. Tevredenheid met loopbaankeuze: gemiddelden en antwoordfrequenties naar studiejaar

Eigen effectiviteit

Er is ook gekeken naar de mate van effectiviteit die studenten zichzelf gaven. Dat was een inschatting van de eigen competentie. Alle groepen scoren hier gematigd positief op: alle gemiddeldes blijven onder de 3,7 op een 5-puntsschaal (figuur 4). De gemiddeldes van de studenten uit verschillende jaarlagen verschilden overigens niet significant van elkaar. Dat betekent dat de studenten in alle vier de studiejaaren gemiddeld even overtuigd zijn dat ze over de nodige competenties beschikken om met allerlei uitdagingen te kunnen omgaan.

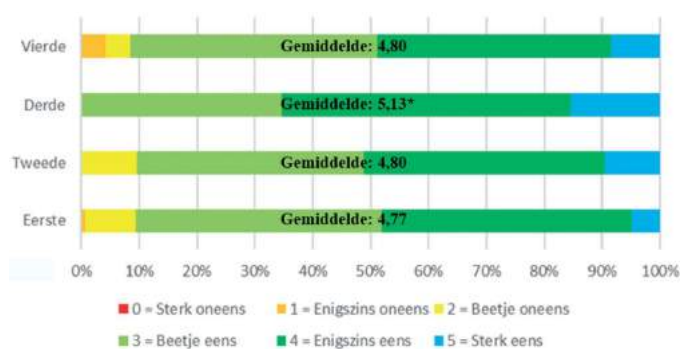

Figuur 4. Eigen effectiviteit: gemiddelden en antwoordfrequenties naar studiejaar

Persoonlijk groei-initiatief

Bij het kijken naar het persoonlijke groei-initiatief is nagegaan hoe studenten bezig zijn met hun eigen ontwikkeling. Alle studenten zijn hier behoorlijk mee bezig (variërend van een gemiddelde van 4,77 tot 5,13 op een 6-puntsschaal, zie figuur 5). Derdejaarsstudenten scoorden in vergelijking met andere jaarlagen significant hoger op persoonlijk groei-initiatief. Dat betekent dat derdejaarsstudenten gemiddeld bewuster en actiever bezig zijn met de eigen ontwikkeling en groei dan studenten uit andere jaarlagen.

* = significant andere score t.o.v. de andere studie jaren

Figuur 5. Persoonlijk groei-initiatief: gemiddelden en antwoordfrequenties naar studiejaar

Verder bleek er een samenhang te bestaan tussen enkele van voorgaande variabelen. Professionele identiteit en tevredenheid met de loopbaankeuze hangen significant met elkaar samen. Dit houdt in dat studenten die hoger scoren op professionele identiteit ook aangeven dat zij meer tevreden zijn met hun loopbaankeuze en andersom. Een mogelijke verklaring voor deze samenhang is dat een (gekozen) identiteit samenhangt met de keuzes die je maakt (Meens, 2020). Als je tevreden bent met een keuze, identificeer je je eerder met deze keuze dan wanneer je er minder tevreden mee bent.

Het persoonlijke groei-initiatief en eigen effectiviteit (self-efficacy) hingen ook significant positief met elkaar samen. Dat kan het volgende impliceren: studenten die vertrouwen hebben in het eigen kunnen, zijn proactief. Echter, het kan ook de andere kant uit werken: de initiatiefrijke studenten ontwikkelen (sneller) vertrouwen in het eigen kunnen. Het vertrouwen in eigen kunnen is belangrijk voor studenten. Hier zou mogelijk op gestuurd kunnen worden door studenten (meer) initiatief te laten nemen.

Conclusies

Dit is het eerste grootschalige onderzoek waarbij deze combinatie van variabelen in kaart is gebracht bij pabo-studenten. Over het algemeen komt uit de eerste meting het beeld naar voren dat de eerstejaarsstudenten een nog minder uitgekristalliseerd beeld hebben van zichzelf in vergelijking met ouderejaarsstudenten (professionele identiteit – zelfbeeld). Dit is een bevinding die redelijk voor de hand liggend is. Het is dan ook interessant om deze studenten te volgen en na te gaan hoe zij zich ontwikkelen en met name of de professionele identiteit in het eerste jaar positief toeneemt. Als dat niet het geval is, zou dat een mogelijke reden kunnen zijn dat studenten stoppen met hun studie in of na hun eerste jaar (mede gezien het feit dat de scores bij tweede-, derde- en vierdejaarsstudenten relatief stabiel blijven ten aanzien van zelfbeeld).

tevredenheid met de loopbaankeuze uit dit jaarlijkse Fontysonderzoek (4,1). In dit jaarlijkse onderzoek zijn de eerstejaars – in tegenstelling tot het huidige STRIDE-onderzoek waar studenten slechts enkele weken onderweg zijn – reeds twaalf weken onderweg. In deze twaalf weken zouden bepaalde zaken tegengevallen kunnen zijn waardoor het gemiddelde na twaalf weken lager is dan aan het begin van het studiejaar. Na de volgende metingen krijgen we wellicht meer inzicht in deze vermoedens. Vervolgens is het dan ook interessant te bekijken in hoeverre studenten die relatief hoog versus laag scoren op de tevredenheid met de loopbaankeuze verschillen op de andere variabelen.

Over het algemeen komt uit deze eerste meting naar voren dat de pabo-studenten – ongeacht hun studie-

Motivatatie representeert de ambitie om leerkracht te worden.

Bovendien vonden we geen significant verschil in motivatie tussen de verschillende studie jaren. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de studenten die nog steeds de motivatie hebben om leerkracht te worden, de studie hebben voortgezet (en dus mee kunnen doen met dit onderzoek). Echter, de eerstejaars in deze steekproef zijn net met de opleiding gestart en dus nog niet geconfronteerd met reële ervaringen en een transitie (de eerste stage). Het is mogelijk dat deze eerste ervaring bij een bepaalde groep mogelijk tegenvalt en de motivatie in de tweede meting in januari 2022 – mits deze studenten nog niet zijn uitgevallen – gemiddeld lager zal zijn.

We hebben enkele cijfers van het project STRIDE vergeleken met een jaarlijks onderzoek dat Fontys onder alle eerstejaarsstudenten doet. De tevredenheid met de loopbaankeuze valt in het STRIDE-onderzoek gemiddeld hoog (4,3) uit als we het vergelijken met de gemiddelde

jaar – over het algemeen redelijk hoog op alle aspecten scoren, uitgezonderd eigen effectiviteit. Uit het eerdergenoemde jaarlijkse onderzoek dat Fontys doet, blijkt dat de eerstejaars pabo-studenten ten opzichte van andere Fontys-studenten hier het laagst op scoren van alle opleidingen bij Fontys (een pabo-gemiddelde van 3,5 ten opzichte van een Fontys-gemiddelde van 3,8).

In acht nemende dat de resultaten met betrekking tot de derde- en vierdejaarsstudenten met voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden (vanwege het kleine aantal studenten in deze groepen), zijn deze eerste resultaten inzichtgevend ten aanzien van de stand van zaken van de professionele identiteitsontwikkeling van pabo-studenten in hun verschillende studie jaren. Vervolgonderzoek zal nog meer inzicht geven over *het verloop* van deze ontwikkeling en aanknopingspunten bieden voor toepassingen

Initiatiefrijke studenten ontwikkelen (sneller) vertrouwen in het eigen kunnen.

in de praktijk die de professionele identiteitsontwikkeling bevorderen.

Bronnen

- CBS. (2020, 10 februari). Lerarentekort, ook al in de jaren vijftig. Geraadpleegd op 28 februari 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/07/lerarentekort-ook-al-in-de-jaren-vijftig>
- Day, C., & Gu, Q. (2010). *The new lives of teachers*. London, UK: Routledge.
- Hanna, F., Oostdam, R., Severiens, S.E., & Zijlstra, B.J. (2020). Assessing the professional identity of primary student teachers: Design and validation of the Teacher Identity Measurement Scale. *Studies in Educational Evaluation*, 64, 100822.
- Hong, J., Greene, B., & Lowery, J. (2017). Multiple dimensions of teacher identity development from pre-service to early years of teaching: A longitudinal study. *Journal of Education for Teaching*, 43(1), 84-98.
- Kennisrotonde. (2020). *Hoe groot is de voortijdige uitstroom van pabostudenten en startende leraren in het primair onderwijs? En wat zijn redenen voor voortijdige uitstroom?* (KR.782). Den Haag: Kennisrotonde.
- Meens, E.E., & Bakx, A.W. (2019). Student teachers' motives for participating in the teacher training program: a qualitative comparison between continuing students and switch students. *European Journal of Teacher Education*, 42(5), 650-674.
- Meens, E.E.M. (2020). *Een leven lang kiezen. Het coachen van loopbaan- en levenskeuzes*. Amsterdam: Boom.
- Nauta, M.M. (2007). Assessing college students' satisfaction with their academic majors. *Journal of career assessment*, 15(4), 446-462.
- Pillen, M.T., Den Brok, P.J., & Beijaard, D. (2013). Profiles and change in beginning teachers' professional identity tensions. *Teaching and Teacher Education*, 34, 86-97.
- Robitschek, C., Ashton, M.W., Spering, C.C., Geiger, N., Byers, D., Schotts, G.C., & Thoen, M.A. (2012). Development and psychometric evaluation of the Personal Growth Initiative Scale-II. *Journal of counseling psychology*, 59(2), 274.

Rots, I., Aelterman, A., & Devos, G. (2014). Teacher education graduates' choice (not) to enter the teaching profession: does teacher education matter? *European Journal of Teacher Education*, 37(3), 279-294.

Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized Self-Efficacy scale. In J. Weinman, S. Wright, & M. Johnston, *Measures in health psychology: A user's portfolio. Causal and control beliefs* (pp. 35-37). Windsor, UK: Nfer-Nelson.

Dr. Evelynne Meens is als senior-onderzoeker en adviseur verbonden aan Fontys Hogescholen.

Ketaki Diwan (MSc) is promovendus bij de vakgroep Ontwikkelingspsychologie en de vakgroep Human Resource Studies aan Tilburg University.

Dr. Anne K. Reitz is universitair docent Ontwikkelingspsychologie aan Tilburg University.

Dr. Christina Meyers is een onderzoeker met expertise in de gebieden arbeids- en organisatiepsychologie, toegepaste positieve psychologie en talentmanagement.

Prof. dr. Anouke Bakx is lector Goed leraarschap, Goed leiderschap bij Fontys HKE en bijzonder hoogleraar Begaafdheid aan de Radboud Universiteit Nijmegen.